

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “ศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการฟื้นฟูภูมิปัญญาของชุมชนบ้านทรายทอง-ทรายไหลแล้ง ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมน้ำสรี้อย จังหวัดมุกดาหาร” ได้เริ่มขึ้นในระหว่าง 1 พฤษภาคม 2551 ถึง 30 เมษายน 2552 ระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี ภายใต้กระบวนการวิจัยชุมชนที่ต้องการหารูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการและฟื้นฟูสภาพภูมิปัญญาให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ วิถีชีวิตชาวบ้านทรายทอง-ทรายไหลแล้ง โดยมีคำถามวิจัยหลักว่า “รูปแบบที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญาของชุมชนควรเป็นอย่างไร” การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายอยู่ 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาการดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญาของชุมชนทรายทอง-ทรายไหลแล้ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาศักยภาพจุดอ่อนจุดแข็ง โอกาสปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของชุมชนในการจัดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญา

3. เพื่อหารูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการและฟื้นฟูสภาพภูมิปัญญาที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ วิถีชีวิตชาวบ้านทรายทอง-ทรายไหลแล้ง ขอบเขตการศึกษาและประชากรได้แก่

1. พื้นที่ภูมิปัญญา ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมน้ำสรี้อย จังหวัดมุกดาหาร

2. ชุมชนหลักได้แก่ ชุมชนทรายทอง-ทรายไหลแล้ง ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมน้ำสรี้อย จังหวัดมุกดาหาร

3. ชุมชนรองได้แก่

- บ้านเทพภูทอง ตำบลดงเย็น อำเภอมือ จังหวัดมุกดาหาร
- บ้านขอนแก่น ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมน้ำสรี้อย จังหวัดมุกดาหาร
- บ้านคำไหล ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมน้ำสรี้อย จังหวัดมุกดาหาร
- บ้านเหล่านางาม ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมน้ำสรี้อย จังหวัดมุกดาหาร
- บ้านศรีชมพู ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมน้ำสรี้อย จังหวัดมุกดาหาร
- บ้านวังพระจันทร์ ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมน้ำสรี้อย จังหวัดมุกดาหาร
- บ้านนาขาม ตำบลนาอุดม อำเภอนิคมน้ำสรี้อย จังหวัดมุกดาหาร

ประชากรเข้าร่วมกิจกรรมหลักที่เป็นทีมวิจัยจำนวน 15 คน และประชากรกลุ่มเป้าหมายรองซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าอีกจำนวน 45 คน รูปแบบในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน รวมกิจกรรมที่ดำเนินการทั้งหมดตลอดกระบวนการวิจัย 12 เดือน จำนวน 18 กิจกรรม

ผลการวิจัยพบว่า

1.ชุมชนทรายทอง-ทรายไหลแล้ง ได้ทราบและมีข้อมูลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติไม้ซางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับตั้งแต่การก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมในระยะแรก โครงสร้างของกลุ่ม จำนวนสมาชิก การดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรค

2.ทีมวิจัยและชุมชนได้ทราบศักยภาพจุดอ่อนจุดแข็งโอกาสปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของชุมชนในการจัดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ไม้ซาง ดังรายละเอียดคือ

ศักยภาพ จุดแข็งของกลุ่มและชุมชนในการแก้ไขปัญหา อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรไม้ซาง เนื่องจากการรวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่นเพื่อทำกิจกรรมด้านอนุรักษ์ป่าของชุมชนเองซึ่งเริ่มต้นจากสมาชิกเพียงเล็กน้อยจนถึงปัจจุบันมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 45 คน มีโครงสร้างการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการที่ชัดเจน มีการวางแผนการดำเนินงาน การดำเนินการตามแผนกิจกรรม การประชุมตรวจสอบการทำงานเป็นระยะ มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนทั้งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และองค์ความรู้ ผลงานนอกจากจะเป็นที่ยอมรับถึงความสำเร็จในระดับชุมชน ระดับจังหวัดแล้วยังเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศอีกด้วย

ในด้านของจุดอ่อนและอุปสรรคที่เป็นปัญหาของชุมชนเองก็ยังมีให้เห็นอาทิเช่น ขาดความเข้มข้นของมาตรการในการลงโทษแก่ผู้ละเมิดกฎหมายของชุมชนในการบุกรุกทำลายหรือนำใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนจนเกินขอบเขตในรูปแบบต่างๆ

3.ทีมวิจัยได้ค้นพบรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการและฟื้นฟูสภาพป่าไม้ซางได้แก่

1) ทีมวิจัยได้เรียนรู้ ศึกษาและบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชนของตนเองอย่างเป็นระบบ

2) ทีมวิจัยได้ทบทวนการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนและภูมิซางตั้งแต่ปี 2548-ปัจจุบัน

3) ทีมวิจัยมีรูปแบบที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิซางเป็นของตนเอง ได้แก่

3.1 ได้จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานจำนวน 45 คน มีหน่วยงานรัฐและเอกชนเป็นที่ปรึกษา

3.2 มีกิจกรรมที่ดำเนินการเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ อาทิเช่น

- การประชุมคณะกรรมการอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
- กิจกรรมดับไฟป่า
- กิจกรรมทำแนวป้องกันไฟ
- กิจกรรมทำเรือนเพาะชำพันธุ์พืชหายากเพื่อปลูกเสริม

- กิจกรรมปลูกไผ่(ไผ่ช้าง) แคมป์ เพื่อทำไม้กวาด
- กิจกรรมปล่อยหอยหอมและปูคาย คืนถิ่นไผ่ช้าง
- กิจกรรมปลูกป่าร่วมกับชุมชน
- กิจกรรมทำฝายชะลอความชื้น
- กิจกรรมเดินสำรวจป่าไผ่ช้าง

3.3 ทีมวิจัยและคนในชุมชนใช้กระบวนการวิจัยเข้าช่วยจัดระบบการแก้ไขปัญหาการดำเนินกิจกรรมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เช่นวิธีการระดมความคิดเห็น การหาข้อสรุปร่วมกัน การหาแนวทางแก้ไขปัญหาและการวางแผนการจัดกิจกรรม